

SALVEM SANT LLORENÇ! LA COORDINADORA PER LA SALVAGUARDA DE SANT LLORENÇ: 35 ANYS DEL PRIMER MOVIMENT ECOLOGISTA DEL VALLÈS OCCIDENTAL

Raül Aguilar Cestero. Membre del Centre d'Estudis sobre les Èpoques Franquista i Democràtica de la Universitat Autònoma de Barcelona (CEFID-UAB).

Recepció i acceptació: abril 2013

Resum: Aquest article pretén rememorar els trenta-cinc anys del naixement de la Coordinadora per la Salvaguarda de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac, un dels primers moviments socials ecologistes post 1968 del Vallès Occidental i de Catalunya. Plenament inserit en la mobilització política i social de la Transició espanyola, aquest moviment ecologista va aconseguir una destacada mobilització ciutadana i el recolzament polític dels primers ajuntaments democràtics i de la Diputació de Barcelona per salvar milers d'hectàrees de bosc del Parc Natural de Sant Llorenç de la urbanització massiva que havien projectat les elits locals i les autoritats del règim franquista.

Paraules clau: Moviment ecologista, anys 1968-1979, transició política espanyola, plans urbanístics, consciència ecològica.

Abstract: This article attempts to be a memorial over the 35 years after the creation of the *Coordinadora per la Salvaguarda de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac*, one of the first social environmental movements created after 1968 in Vallès Occidental and Catalonia. Fully introduced into the political and social mobilization from the Spanish transition times, this environmental movement succeeded in two ways—it achieved a remarkable citizen mobilization, and a political support offered by the democratic town halls and the Diputació de Barcelona. This support attempted to preserve thousands of hectares of forest in the Natural Park of Sant Llorenç from the massive urbanization designed by the local elites and Franco's authorities.

Keywords: Environmental social movement, years 1968-1979, Spanish political transition, urban zoning, environmental conscience.

Cal parar qualsevol nova urbanització que es pretengui fer en el Vallès, i per tant també a Sant Llorenç. Ja s'ha trencat l'equilibri, però cal evitar que empitjori.

Pau Vila (geògraf i pedagog, 1881-1980)
Diari de Terrassa, 12/10/1978

La Coordinadora, el moviment ecologista i la història social. Un breu estat de la qüestió.

Ara fa trentas-cinc anys aproximadament, en plena ebullició política de la Transició, va néixer al Vallès Occidental un dels primers moviments socials de caràcter netament ecologista de Catalunya i de tota la península Ibèrica. L'explícit i llarguíssim nom que aquest nou moviment va escollir per presentar-se en societat va ser el de

Coordinadora per la Salvaguarda de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac, en clara referència a un entorn natural que en aquells moments, l'any 1978, tot i estar protegit en forma de Parc Natural des de feia uns anys, es veia greument amenaçat per grans projectes urbanístics, turístics i d'infraestructures de tot tipus —alguns realment esbojarrats, com la construcció d'un “safari parc” a Can Robert, un telefèric i un Parador Nacional o unes torres d'alta tensió al cim de la Mola—, que tenien el seu origen en els anys i l'esperit del *desarrollismo* franquista de la dècada anterior.

El moviment ecologista entorn de la Coordinadora, com l'anomenarem a partir d'ara, es va formar entre els pols urbans de Castellar del Vallès, Sant Llorenç Savall, Terrassa i Sabadell, que envolten el massís de Sant Llorenç del Munt. La base social del moviment, per la seva banda, comprenia persones que procedien dels centres excursionistes d'aquestes viles i ciutats; d'associacions de veïns; de grups científics i tècnics lligats a la geografia, l'ecologia i l'ordenament del territori; de militants de partits polítics d'esquerres, catalanistes i independentistes; de sindicalistes obrers i, en definitiva, d'amants de la natura i del territori en un sentit ampli. Era, per tant, un moviment social urbà i molt heterogeni de defensa de l'entorn natural i paisatgístic que, com tots els moviments socials post 68, aspirava a la construcció d'una nova societat més justa, lliure i solidària, però en el seu si convivien visions ideològiques i vitals que sovint estaven en clara contradicció, com es posarà de manifest amb el pas dels anys.

La Coordinadora va presentar una gran vitalitat entre l'any 1978, quan comencen les seves accions, i l'any 1982. En aquest anys, les seves victòries en la defensa del territori van ser molt importants, fins al punt que podem afirmar que, sense la persistent acció de denúncia i construcció de propostes alternatives per part de la Coordinadora, la muntanya de Sant Llorenç i tot el seu entorn natural seria, avui dia, ben diferent del que coneixem. Per fer-nos una idea de l'abast de l'acció de la Coordinadora en aquests anys, cal recordar que els plans urbanístics projectats i aprovats a nivell municipal, sobretot a poblacions com Matadepera o Castellar del Vallès, dins del que des de 1972 era la “zona d'influència” del Parc Natural de Sant Llorenç, projectaven la construcció d'una ciutat de caràcter dispers d'entre 60 i 80 mil persones. Això significava urbanitzar gairebé tota la muntanya fins als 800 metres d'alçada, pràcticament fins al peu dels cingles del cim de la Mola.

La lluita de la Coordinadora va ser especialment intensa entre els anys 1978 i 1982, però al llarg dels anys 80 i a mesura que les principals demandes s'anaren incorporant al nou ordenament democràtic del Parc Natural i als nous plans urbanístics confeccionats pels nous ajuntaments democràtics, la seva acció es va anar dirigint cap a altres objectius (tales d'arbres, cacera, obertura de pistes, etc.).

Cal destacar igualment que, fins al dia d'avui, els membres més actius i compromesos de la Coordinadora de totes aquestes poblacions han mantingut els contactes i les aliances d'aquells anys en un estat que podríem qualificar com

d'hibernació vigilant. D'aquesta manera, sempre que una nova amenaça s'ha presentat al Parc Natural de Sant Llorenç, la Coordinadora ha tornat a despertar per denunciar les agressions, com recentment va succeir l'any 2006-2007 per la construcció de la carretera del mas de la Mata a Matarrodona.

Aquest article, redactat per a la revista d'història *Terme*, ha estat impulsat per la descoberta personal del fons documental cedit pel membre de la Coordinadora, Antoni Comellas a l'Arxiu Històric de Terrassa i Comarcal del Vallès Occidental (ACVOC. AHT) fa un parell d'anys. Comellas va aplegar, durant els anys de màxima activitat de la Coordinadora, un gran nombre de materials escrits i gràfics sobre l'activitat del moviment ecologista que inclouen manifestos, informes, propostes, propaganda d'accions reivindicatives, cartells, adhesius i un gran nombre de retalls de premsa de l'època relacionats amb Sant Llorenç i les accions de la Coordinadora. Gràcies a la seva tasca i a la cessió a l'AHT d'aquests materials, que ara són d'accés públic, hem pogut escriure part d'aquest article, que pretén ser només un primer treball introductori sobre el moviment, però el fons dóna per una investigació més profunda que esperem poder presentar properament.

Sabem que encara hi ha més fons d'arxiu amagats per aflorar i consultar i, sobretot, que per historiar degudament un moviment d'aquestes característiques i època és imprescindible contrastar i complementar les fonts escrites existents amb els testimonis orals dels protagonistes i els observadors privilegiats del moment. Coses que esperem poder fer en el decurs dels propers temps. Tot i així, hem de dir que aquesta no és la nostra primera aproximació històrica a l'estudi de la Coordinadora. Dins del projecte *Memòries d'una feixa*, impulsat des de l'Arxiu Municipal de Matadepera entre 2007 i 2012, que va donar lloc a la defensa de la meua tesi doctoral al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB l'any 2010 i, posteriorment, a la publicació del llibre *Memòries d'una feixa. La urbanització d'un poble pagès de la regió de Barcelona (Matadepera, 1931-1983)*, vaig dedicar gairebé tot un capítol a analitzar el paper de la Coordinadora en la paralització de les urbanitzacions projectades dins de la zona d'influència del Parc Natural de Sant Llorenç i en la redacció del nou ordenament democràtic del parc, actuacions que van significar la derogació dels plans urbanístics aprovats durant el darrer franquisme a poblacions com Matadepera i les que, com hem dit, pretenien urbanitzar la major part del massís. Aquella primera aproximació hauria estat impossible sense el testimoni i l'ajuda del membre de la Coordinadora i de la Unió Excursionista de Sabadell, Francesc Macià, però la disposició de la nova documentació sobre la Coordinadora cedida per Antoni Comellas a l'AHT possibilita un estudi molt més detallat de l'activitat de la Coordinadora durant aquells anys.

Les grans línies de l'anàlisi que presentem aquí sobre la Coordinadora ja han estat exposades, per tant, en la tesi doctoral mencionada i a *Memòries d'una feixa*,

però ara estem en condicions —i a mesura que aflorin noves fonts documentals i testimonis encara ho estarem més— de dibuixar amb més exactitud el paper que la Coordinadora va tenir, en aquell context polític, en la confecció del paisatge natural que ens envolta i en l'extensió d'una nova i moderna consciència ecològica a la nostra societat. Dos problemes, l'ordenació i protecció del territori i la necessitat de renovar i ampliar la nostra consciència ecològica, que continuen sent igual d'importants avui, després de l'esclat de la bombolla immobiliària i el ressorgiment dels debats sobre la crisi ecològica global, com a finals dels anys setanta i vuitanta. No hi ha dubte que avui els problemes són uns altres i d'una altra dimensió, però les solucions passen, ara com fa trenta-cinc anys, per la mobilització i la conscienciació social sobre els problemes ecològics i les seves possibles solucions. És en aquest sentit que un estudi històric de la Coordinadora té, avui dia, la seva principal raó de ser.

Però estendre una consciència ecològica global que assumeixi valors com el decreixement econòmic o la sostenibilitat i propiciï una mobilització social i política que sigui capaç d'implantar un sistema econòmic i polític democràtic que integri la visió d'un món finit i que cal preservar requereix, en primera instància, que sapiguem on som i d'on venim. I aquest és el paper que ha de complir la història social. Des d'aquesta perspectiva, la nostra anàlisi es fonamenta en les investigacions i les conclusions que l'abundant història social dels darrers vint anys ha aportat sobre els moviments socials de la Transició, segons la qual els veritables protagonistes de la Transició, aquells que van fer possible el canvi institucional i l'abandonament progressiu de les velles estructures de la dictadura, no van ser ni Joan Carles I, ni Suárez, ni molt menys Fraga Iribarne, Carrillo o Felipe González, sinó els moviments socials i polítics de l'època que reivindicaven els canvis democràtics a peu de carrer. La clau de volta per entendre per què això va ser així i no d'una altra manera és que aquests moviments socials i polítics portaven sota el braç de les seves reivindicacions sectorials (obreres, estudiantils, professionals, veïnals, ecològiques, feministes, etc.) una nova cultura democràtica que es va contagiar al conjunt de la societat catalana i a bona part de l'espanyola en el transcurs de la Transició.

Malgrat les diferències, tots els moviments socials i polítics de la Transició tenien forts elements en comú. Per començar, tots estaven articulats entre si per unes mateixes organitzacions polítiques antifranquistes que, a través dels seus militants, eren presents en totes elles. Això va permetre que tots aquests moviments reivindicuessin, juntament amb les seves demandes particulars, uns mateixos ideals de democràcia, justícia, solidaritat i llibertat per a tothom, i sense ells cap canvi podia realitzar-se veritablement. En darrera instància, per tant, va ser aquest programa comú democràtic defensat per l'oposició antifranquista i els moviments socials el que va propiciar l'extensió de la cultura cívica i democràtica a la societat catalana

i espanyola i, entre aquests valors, hi ha sens dubte l'ecologisme. Davant d'aquesta realitat, investigada a fons en casos com el moviment obrer (Domènech, 2008), la conclusió que en treu la història social és que va ser aquest canvi de mentalitat generalitzat, aquesta assumpció progressiva dels valors democràtics per part de la societat, el que va convertir en inviables els projectes continuistes o de democràcia devaluada que pretenien els sectors anomenats “aperturistes” procedents del règim i, per tant, el que va possibilitar l'arribada de la nova democràcia parlamentària, sense oblidar, per això, que la Transició es va construir pas a pas i en funció de les circumstàncies de cada moment (Molinero i Ysàs, 2008, i Molinero, 2006: 13).

S'ha de dir, però, que mentre el moviment obrer i el moviment estudiantil han estat profusament investigats i estudiats, la resta de moviments socials d'aquella època ho han estat molt menys, com és el cas del moviment veïnal, on tot just ara comencem a veure estudis prometedors (Molinero i Ysàs, 2010), o senzillament han estat oblidats per la historiografia, com és el cas del moviment ecologista. Degut a aquest abandonament, les aproximacions a la matèria han vingut d'altres camps com l'ecologia, la geografia o el periodisme, en la majoria de casos treballs dels propis protagonistes dels moviments i amb un fort component de reflexió personal sobre aquells anys (Garcia, 2007; Vilanova, 1991; Martínez Alier, 2001 i 2009). Totes aquestes aportacions i algunes de noves (Mora, 2012; Jiménez, 2005) són molt valuoses i necessàries, però cal que la història social faci un pas endavant i assumeixi la seva responsabilitat en l'estudi del moviment social ecologista. Els materials hi són (fonts documentals i testimonis) i el marc interpretatiu sobre els moviments socials de la Transició també; ara només cal que els historiadors socials ens arremanguem i investiguem aquests materials per tal d'articular un discurs fiable i entenedor que pugui transmetre a la societat el que va ser aquell despertar de la societat catalana dels anys setanta i primers vuitanta respecte als valors del seu patrimoni natural i la necessitat de preservar-lo per a les futures generacions.

El naixement de la Coordinadora en el *caldo* de cultiu de la mobilització social i política de la Transició

El nou ecologisme català de la dècada de 1970 sorgeix en el context de les fortes mobilitzacions socials i polítiques de la Transició espanyola i per això està influenciat en les seves accions, teories i ideologia per la resta de moviments socials i polítics de l'època, amb els quals comparteix múltiples vasos comunicants i de militància (Riechmann i Fernández Buey, 1995). Però si el nou moviment ecologista català d'aquells anys es reconeix a si mateix i és reconegut per la resta de la societat com un moviment nou i “autònom”, amb uns ideals “nous” i diferenciats de la resta, això és possible, en primer lloc, perquè el moviment ecologista català creix en paral·lel al moviment ecologista que s'està desenvolupant a la resta del món occidental i, en

segon lloc, perquè disposa d'una tradició autòctona pròpia que es remunta al segle XIX i que prové de dues branques històriques diferenciades.

D'una banda hi ha la branca que alguns identifiquen com ambientalisme obrer o anarquista, directament relacionada amb altres tendències modernes com el naturisme, el vegetarianisme, el pacifisme, la protecció dels animals i les plantes, etc., que tingueren un gran predicament a Catalunya, lligades a les diferents branques del moviment obrer fins a la instauració del règim franquista. Tots aquests corrents tenien en comú «que s'oposaven als efectes destructius inherents als processos d'urbanització i d'industrialització de la societat capitalista» (Mora, 2004 i 2012).

La segona branca històrica de l'ecologisme català és la que formen les entitats de caire lúdic, polític o religiós relacionades amb el coneixement directe del territori, com són les entitats excursionistes o l'escoltisme, les quals han tingut una gran implantació a Catalunya durant els segles XIX i XX, fins a convertir-se en un veritable planter de líders polítics i del moviment ecologista (Roma, 2008). Dins d'aquesta mateixa branca també podem incloure-hi les entitats i institucions de caire científic que remunten la seva existència a l'època de la Renaixença, com ara l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada el 1876 i precursora del Centre Excursionista de Catalunya, la Institució Catalana d'Història Natural, fundada el 1899, o, posteriorment, la Societat Catalana de Geografia, fundada el 1935 (Camarasa, 2000). Tots aquests corrents ecologistes van ser escapçats pel règim franquista, però van tornar a renéixer amb força durant les dècades dels seixanta i els setanta. També cal destacar que, durant aquesta època, creix l'interès per l'estudi de la natura a les universitats catalanes —aleshores només existien la UB i la UAB—, així com el paper que molts d'aquests científics i tècnics tingueren en la introducció de concepcions ambientalistes en els plans d'ordenament del territori de les dècades dels seixanta i setanta, i en la creació d'un discurs científic sòlid que refermava les tesis ecologistes.

Per això no ens ha d'estranyar que, en els anys setanta, la forma més habitual d'apropar-se al moviment ecologista fos militar en un partit polític o un sindicat d'esquerres, participar en una associació de veïns o formar part d'alguna de les moltes entitats excursionistes que existien a Catalunya. A tots els pobles i ciutats que envolten el massís de Sant Llorenç, la tradició excursionista s'havia mantingut viva durant els anys més negres del règim i durant les dècades dels seixanta i setanta experimentà un renaixement sobre noves bases. Pràcticament a cada poble dels voltants del Parc Natural de Sant Llorenç hi havia una entitat excursionista integrada per desenes de persones de la localitat respectiva. El Centre Excursionista de Terrassa, fundat l'any 1910; la Unió Excursionista de Sabadell, fundada el 1908; El Centre Excursionista de Castellar, fundat el 1953, etc. Durant la dècada dels seixanta, l'excursionisme lúdic i més allunyat de la propaganda del règim viu un

important creixement quantitatiu a Catalunya, i l'any 1968 arriba a la xifra de noranta-vuit entitats, amb més de catorze mil persones federades i més de trenta mil persones inscrites (Roma, 2008).

El creixement de la pràctica de l'excursionisme, estigués o no lligat a entitats lúdiques, estava directament relacionat amb tots els canvis socials de les dècades dels seixanta i setanta. Molts joves de les ciutats s'abocaren a la descoberta del país i de la natura que els envoltava, alguns impulsats per la tradició excursionista familiar o pels amics, d'altres per simple curiositat. Tal és el cas del membre de la Coordinadora Francesc Macià, que explica com va iniciar la seva relació amb el massís de Sant Llorenç: «Amb la colla d'amics, que n'hi havia alguns que eren molt excursionistes ja per tradició familiar, [...] de l'excursionisme sabadellenc, doncs vam començar a anar a la muntanya, a la muntanya diguem-ne que tenim més a l'abast, que era Sant Llorenç del Munt ... És una muntanya que la portàvem al cor ja molt aviat, no, als quinze, setze, disset anys ens hi passàvem pràcticament cada diumenge». D'aquella experiència, Francesc Macià destaca que el que el movia a anar a la muntanya era la recerca de «l'espai lliure, la solitud...», però sobretot «la sensació que teníem era que descobríem el país. Nosaltres gaudíem la muntanya. Gaudíem coneixent el país, buscant canals, buscant coves [...]. Teníem un llibre del Francesc Vila i Plana de Sabadell, teníem el mapa de l'Alpina [...] i teníem el que ens explicaven els grans, no, i per tant sempre era una mica “Avui hem d'anar a descobrir això” i a veure si ho trobàvem» (Aguilar, 2012: 372) Molts d'aquests joves excursionistes de temps lliure eren o van ser, a més, estudiants de ciències biològiques o de geografia, de manera que, amb els anys, acabarien fent de pont d'enllaç entre el món acadèmic, al qual alguns d'ells s'incorporarien, i el moviment ecologista de mitjan dècada dels setanta.

D'altra banda, el fet que s'estigués vivint un procés de transició política condicionat per una mobilització política i social sense precedents, que afectava, pràcticament, tots els sectors socials i laborals del país, també va acabar per impulsar un moviment ecologista que es va nodrir tant de les tàctiques de lluita del moviment obrer antifranquista com de molts militants sindicals o de partits d'esquerra que eren cada vegada més sensibles al discurs ecologista. Cal tenir en compte, però, que si els moviments socials post 1968, com l'ecologista o el feminista, van trobar un espai públic on expressar-se, va ser perquè «la pràctica d'ocupar l'espai públic —“la calle”, tradicionalment controlada pel règim— i organitzar-se en un primer moment a la llum del dia, pràctica iniciada per les CCOO, va ampliar l'àmbit del possible també per a la resta d'actors socials», entre ells el moviment ecologista. Per historiadors com Xavier Domènech és clar que «l'extensió de les noves organitzacions obreres durant la segona meitat dels setanta també va tenir les seves conseqüències per als altres subjectes socials. La seva aparició va reduir, en oberta confrontació amb el règim, els costos repressius de l'acció pública, possibilitant que altres moviments socials amb

una base social més dèbil eclosionessin». Igualment, «l'emergència del moviment obrer va proporcionar un ampli repertori d'accions col·lectives que ulteriorment serien utilitzades per la resta de moviments ciutadans. Així, durant aquests anys s'inicien accions que a curt termini es convertiran en mitjans habituals per la resta de moviments d'oposició: la recollida de signatures, posicionaments públics, acampades, ocupacions, recursos legals, etc.» (Domènech, 2012: 166).

Alguns dels participants més il·lustres d'aquell primer moviment ecologista dels setanta han exposat en les seves reflexions posteriors les enormes divisions ideològiques i polítiques existents dins d'aquell moviment tan heterogeni, que incloïa des d'un catedràtic de botànica o un amant dels ocells fins a un obrer de fàbrica, un jove anarquista o un seguidor de la mística oriental (Folch, 1998). La majoria d'aquestes visions retrospectives han culpats aquesta amalgama inicial i els errors d'anàlisi i perspectiva que han patit totes les "famílies" ecologistes, des dels més radicals fins als més conservadors, de les irreconciliables divisions que han caracteritzat el moviment ecologista català en els darrers trenta anys, i de la impossibilitat, entre d'altres coses, de crear un gran partit verd similar al d'altres països europeus (Sargantà, 1998). Però potser ja és hora que ens ho mirem des d'una altra perspectiva. Potser l'heterogeneïtat no va ser un factor negatiu que portava inexorablement a la divisió, sinó la clau del seu èxit, al menys inicialment. Aleshores, allò que caldria investigar no són les diferències inicials que van portar a la posterior disgregació, sinó tot el contrari: estudiar la gran capacitat del discurs ecologista per aplegar gent de tan variada índole, fet que va propiciar l'esclat del moviment entre els anys 1976 i 1978, i determinar en quin punt va fallar aquella unió i el discurs que l'aglutinava. Aquesta operació és bàsica per poder reconstruir novament els ponts de comunicació i la participació de la societat en la defensa del patrimoni natural en l'actualitat.

És evident que un moviment social no neix en una data concreta i que es configura d'una forma complexa i gradual, normalment amb arrels que vénen de lluny, però els moments que simbòlicament s'acostumen a establir com el naixement de l'ecologisme modern són, d'una banda, la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà, celebrada a Estocolm l'any 1972, on, per primera vegada, es reconeix internacionalment que la protecció i la millora del medi ambient exerceixen una influència positiva sobre el desenvolupament econòmic i la prosperitat; i d'altra banda, la publicació per part del conegut com a Club de Roma de l'informe "The Limits to Growth", que denunciava la irracionalitat del mite capitalista del creixement econòmic indefinit en un món de recursos naturals limitats com és el nostre.

Aquell mateix any 1972 també té, a casa nostra, un parell de dates que poden establir-se com a fundacionals del moviment ecologista. D'una banda, hi hauria la represa de l'activitat de la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN), virtualment desapareguda des de la guerra civil, que sota l'impuls de Joaquim Maluquer, el

finançament d'Òmnium Cultural i la coordinació del biòleg Ramon Folch va posar en marxa els treballs de més de vuitanta autors, «des de consagrats professors universitaris, fins a militants ecologistes de base, en una mixtura sense precedents en la nostra tradició» (Folch, 1998), treballs que desembocarien en la publicació del llibre “tòtem” de l'ecologisme català de l'època, *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Aquest llibre es va publicar la diada de Sant Jordi de 1976 amb un tiratge de sis mil exemplars per part de l'editorial Barcino i es va exhaurir ràpidament, tot un èxit per l'època. L'any 1988 se'n va fer una reedició revisada i ampliada. Però si la represa de la ICHN i el *Llibre blanc* representen la branca intel·lectual o “ben pensant” de l'ecologisme —el que s'ha vingut a denominar “el conservacionisme clàssic”—, la branca més combativa i reivindicativa a peu de carrer de l'ecologisme català de la Transició també té els seus mites fundacionals en les lluites contra l'abocador del Garraf o la central tèrmica de Cercs, igualment de l'any 1972, i sobretot en la lluita antinuclear d'aquells anys i els posteriors.

En aquells primers anys, entre 1972 i 1976, tots i tothom es barrejava, però el veritable esclat social del moviment ecologista es va produir l'any 1976 enmig d'un cert “bicefalisme”. Ramon Folch recorda que «en un moment donat entre 1976 i 1977, coexistiren la *Campanya per la Salvaguarda del Patrimoni Natural*, endegada pel Congrés de Cultura Catalana, i la *Campanya Salvem Catalunya per la Democràcia*, impulsada per l'Assemblea de Catalunya (Folch, 1998: 6), que, en certa manera, representaven la dreta i l'esquerra, respectivament, del moviment ecologista de l'època.

Totes dues campanyes ecologistes van tenir un gran èxit i van ajudar enormement a difondre els valors ecologistes, conservacionistes i ambientalistes, a la societat catalana. Només la *Campanya per la Salvaguarda del Patrimoni Natural* del Congrés de Cultura Catalana va organitzar, entre novembre de 1976 i octubre de 1977, «225 actes públics a 95 poblacions de Catalunya, 76 a 53 localitats del País Valencià i 16 a 10 indrets de les Illes, és a dir un total de 317 esdeveniments a 158 llocs, un cert nombre dels quals foren manifestacions i actes de protesta al carrer!... De fet, van ser molts més de 317 actes, perquè la meitat, si més no, eren cicles de conferències, debats, seminaris, etc. que constaven de diverses sessions cada un; els cicles a les escoles (es va muntar un equip que s'hi dedicava de ple) podien comportar desenes d'actes sota el mateix epígraf. Per alimentar i donar suport a tot plegat, es van produir 7 exposicions, 3 curtmetratges en 16 i 8 mm, 1 muntatge teatral, 10 models de cartell i 4 d'autoadhesius, amb recursos de la Campanya o bé dels grups que s'hi anaven adherint (en la majoria de casos, que s'anaven creant, de fet)» (Folch, 1998: 7).

A aquestes campanyes, cal sumar-hi l'aparició, a la primavera de 1976, del *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, i uns mesos més tard, concretament l'11 de juny de 1976, la celebració de l'Acte fundacional de la Lliga per la Defensa del Patrimoni Natural (DEPANA) als locals del Centre Excursionista de Catalunya.

Tot enmig de l'esclat, aquell mateix estiu, de les primeres manifestacions en defensa d'espais naturals, com la manifestació del 7 d'agost en defensa del riu Ter, que reuní més de tres mil persones a Torroella de Montgrí (Sargantà, 1998).

L'any 1977, un cop iniciat el procés de transició política i tot just quan comencen a davallar lleugerament les mobilitzacions obreres i d'altres sectors socials, és quan assistim a l'aparició de les primeres manifestacions importants del moviment ecologista en contra de diferents agressions que estava patint el territori català, unes mobilitzacions que aniran en augment durant 1977 i 1978. Els mesos de juliol i agost es produeixen diverses manifestacions multitudinàries a Cubelles contra la central tèrmica. Els manifestants i centenars de cotxes, en una manifestació de més de 2 Km de llargada, criden "oa, oa, oa, la tèrmica a la Moncloa". La tensió va arribar a tal punt que el 22 d'agost una concentració contra la central va acabar amb quatre ferits per trets de la Guàrdia Civil. El 14 d'agost de 1977, entre 300 i 400 persones participen en la marxa des de la Rambla de Figueres fins a les obres de Port Llevant, i s'inicia una ocupació dels Aiguamolls de l'Empordà (Sargantà, 1998). El 28 d'agost de 1977 té lloc la primera manifestació antinuclear davant de la central nuclear d'Ascó, inaugurada l'any 1972. Aquell dia, unes 2.000 persones es manifesten contra la concessió d'aigües de l'Ebre per refrigerar les centrals nuclears. Aquell mateix estiu, apareixen les dues primers revistes de caràcter ecologista, la revista *Userda*, que publicà un primer número amb el títol "Partidos Contaminados", i la revista *Alfalfa. Revista de crítica ecològica y alternativas*. Al juny té lloc la Primera Assemblea Ecologista de l'Estat espanyol, que reuneix trenta-vuit grups ecologistes de tota la península, i a l'agost se celebra la Primera Assemblea Ecologista de Catalunya a Torroella de Montgrí amb motiu d'una Jornada de Defensa del Medi Ambient.

En aquest context d'efervescència del moviment ecologista català és quan neix la Coordinadora per la Salvaguarda de Sant Llorenç. Formalment la Coordinadora es va formar el 30 d'agost de 1978, però els elements que la conformarien es van començar a organitzar uns anys abans. El desembre de 1977, la Unió Excursionista de Sabadell va fundar la Secció Natura i Sant Llorenç amb la clara intenció de fer campanya a favor de la salvaguarda natural del massís. Segons Francesc Macià, tot i que es tractava d'un «ecologisme, diguem-ne, més visceral» de defensa d'una part del territori que s'estimaven i sentien com a pròpia, des del primer moment, com després des de l'associació ecologista ADENC, vàrem intentar seguir una línia que unís «l'estudi i la defensa». A nivell més científic, a Sabadell també hi havia una Secció de la Societat Catalana d'Història Natural que ja havia fet alguns estudis sobre el massís de Sant Llorenç del Munt (Sabadell, 1975).

Un procés semblant es va viure a Terrassa, on també es va formar un grup ecologista molt potent i amb gent molt preparada, com el biòleg Àngel Arisó i Campà —deixeble de Ramon Folch—, que es deia SIPMA (Servei d'Informació i

Protecció del Medi Ambient). Aquest grup acabaria organitzant a Terrassa la primera Regidoria de Medi Ambient d'un Ajuntament democràtic a partir de 1979. Com a entitat històrica i de pes, a més, la ciutat comptava amb el Centre Excursionista de Terrassa i una important afició a l'excursionisme per la muntanya de Sant Llorenç. A Castellar, per la seva banda, existia la Secció Excursionista de l'Ateneu Castellarenc (SEAC), de la qual naixeria el Centre Excursionista de Castellar del Vallès (CEC), i un potent moviment veïnal i sindical que, com a Sabadell i Terrassa, sentia cada vegada més oposició a la construcció de noves urbanitzacions a l'entorn natural del seu terme municipal.

En aquell context, el 9 d'abril de 1978 té lloc una de les primeres manifestacions que, sota el clam "Salvem el Vallès", pretén aturar el Pla d'Acció Urbanística Urgent (ACTUR), aprovat pel Ministerio de la Vivienda el 1970, que preveia la construcció d'una nova ciutat de cent trenta-dos mil habitants en unes 1.742 hectàrees de terrenys de cultiu i bosc situades a Gallecs, entre els pols de Mollet del Vallès i Caldes de Montbui. Aquest serà l'origen d'una altra de les lluites ecològiques vallesanes més importants de l'època, la defensa del patrimoni natural de Gallecs. Finalment, una part de Gallecs es va salvar de la construcció massiva gràcies a aquest moviment, però encara avui dia la pressió urbanística sobre aquest pulmó verd del Vallès continua sent molt alta i les amenaces contra el parc agrari són constants. El 20 d'abril de 1978 la Unesco va declarar el Parc Natural del Montseny *Reserva de la Biosfera*, donant així al moviment ecologista català noves ales i marcant, en certa manera, el camí proteccionista a seguir [<http://bit.ly/ZeuyKr>]. Al juliol de 1978, la Tercera Assemblea Ecologista de l'Estat espanyol, anomenada ara Federació del Movimiento Ecologista, aprova les conegudes com a *Bases de Daimiel*, que representen una primera declaració de principis del moviment ecologista espanyol. I a finals de juliol els grups de Defensa dels Aiguamolls de l'Emporda aconsegueixen finalment paralitzar les obres d'urbanització dels estanys.

La primera acció urbanística a la zona de influència del Parc Natural de Sant Llorenç que va despertar la contestació popular va ser la urbanització del Girbau, que el gran propietari i promotor urbanístic, Antoni Barata, promovia a Sant Feliu del Racó. Al principi de 1978 les màquines van començar a obrir camins en aquell indret bastant elevat de la zona d'influència del Parc i la reacció de la gent de Castellar no es va fer esperar. Tot un seguit de persones del Casal de Cultura de Castellar, juntament amb el Centre Excursionista de Castellar i la secció excursionista de l'Ateneu de Castellar, així com persones vinculades als sindicats, partits polítics d'esquerres i associacions de veïns, es van rebel·lar contra aquella nova agressió a la muntanya, que, tot i no ser més greu que d'altres fetes anteriorment, va ser la que va acabar per encendre els ànims de la gent i la que va iniciar les mobilitzacions contra les urbanitzacions projectades dins la zona d'influència del Parc. El context polític de l'estiu de 1978

era ja molt diferent del de només uns anys abans. La gent de Castellar va convocar una reunió per estudiar quin tipus d'accions es podien emprendre per aturar les màquines al Girbau i van convidar-hi persones de l'incipient moviment ecologista de Sabadell i Terrassa. L'inici del contacte va acabar donant lloc al naixement d'un nou moviment organitzat, la Coordinadora.

Poc després d'aquesta reunió, les màquines excavadores també comencen a obrir camins al Torrent de la Riba i a Can Robert, en aquest últim cas dins del terme municipal de Matadepera. A Matadepera, que era un poble molt més petit, no hi havia encara gaires persones lligades al moviment ecologista, i per això la reacció contra aquestes noves agressions va venir del nou moviment que s'acabava d'iniciar a Castellar (Aguilar, 2012: 377). Al principi de 1978 l'incipient moviment ecologista de defensa del massís de Sant Llorenç va iniciar una ronda d'entrevistes i contactes per intentar aturar les obres de les urbanitzacions. En primer lloc es va entrevistar, segons explica Francesc Macià, Antoni Barata, que "es va comprometre a aturar les obres", però, en realitat, no va fer res. Després hi va haver una decebedora reunió amb la Diputació de Barcelona, en la qual els tècnics van confessar que no disposaven d'elements legals per aturar les obres a la zona d'influència del Parc, perquè aquestes eren totalment legals. Els serveis tècnics del Patronat del Parc Natural, encapçalats per Francesc Gurri i Serra i Lluís Paluzie i Mir, van col·laborar amb el moviment en tot allò que els va ser possible, però tampoc no disposaven de cap mena d'instrument legal per aturar les urbanitzacions. En tot aquest procés, la gent més implicada en el moviment ecologista va començar a conèixer quina era la veritable realitat legal continguda en el Pla Especial del Parc Natural de Sant Llorenç, que permetia que es continuessin obrint camins i construint urbanitzacions a la zona de influència del Parc (Aguilar, 2012: 351).

Durant l'estiu de 1978, les màquines comencen a obrir nous camins al Torrent de la Riba i això provoca noves reunions a Castellar, a les quals hi participen gent del Centre Excursionista, l'Ateneu i les associacions de veïns de la ciutat, i gent de Sabadell i Terrassa, tant del Servei de Natura de la UES com del CET i del SIPMA de Terrassa. Finalment, el 30 d'agost de 1978 tot aquest moviment s'aglutina al voltant de la creació de la Coordinadora per la Salvaguarda del Massís de Sant Llorenç del Munt, en què trobem gent de molt diversa procedència (entitats excursionistes, científics, tècnics, partits polítics d'esquerrers i nacionalistes, associacions de veïns, sindicats, etc.) que havien participat en la campanya per aturar la urbanització del Girbau amb recollides de signatures i accions informatives, etc. i que ara passen a integrar un moviment amb cara i ulls.

L'efervescència del moviment ecologista català de la Transició arriba a la seva màxima expressió amb la primera gran manifestació antinuclear del 3 de juny de 1979 a Barcelona. Aquell dia, més de cent mil persones es van manifestar en contra de la utilització de l'energia nuclear a Catalunya. A partir d'aquí, el moviment ecologista

català iniciarà una davallada progressiva, però continuada, de mobilitzacions al llarg de la dècada dels vuitanta, fruit, sens dubte, d'haver aconseguit una solució o victòria parcial a moltes de les seves reivindicacions de protecció del territori en el nou context democràtic. Aquest serà el cas, per exemple, de la Coordinadora, que salvarà milers d'hectàrees d'una urbanització programada. Els canvis introduïts per la nova democràcia milloraren molt la situació existent, això és innegable, però tot i així els interessos econòmics privats van aprendre a adaptar-se molt ràpidament al nou context democràtic i mantenir uns nivells de depredació ecològica que, en comptes de reduir-se, han anat a més durant els darrers trenta anys. D'aquí la necessitat de recuperar de l'oblit la memòria de la Coordinadora i el que va significar el moviment ecologista català de la Transició.

MANIFEST SOBRE EL MASSIS DE SANT LLORENÇ DEL MUNT, SERRA DE L'OBAC I RODALIES

Arran de la progressiva degradació de les condicions naturals del massís de St. Llorenç del Munt, la serra de l'Obac i Rodalies, degudes a una sèrie d'intervencions modificadores (urbanitzacions, trial, tales abusives, caça incontrolada, etc.) manifestem:

- Noues una part del massís està dintre del Pla Especial d'Ordenació de St. Llorenç del Munt i de la Serra de l'Obac.
- La delimitació del Parc no es basa en criteris ecològics i geogràfics coherents, ans bé en ones corbes de nivell que deixen fora del mateix les zones de vegetació i de fauna més riques.
- El Parc està rediseñat d'una zona d'influència la normativa de la qual permet l'establiment de zones residencials, amb una capacitat potencial de 20.000 vivendes (80.000-habitants).
- Aquest Parc és l'únic d'habitat exclusivament provincial actualment aprovat i es troba tocant la zona de més alta densitat de població de l'Estat, a 40 km. de Barcelona i a cavall de les comarques del Bages i del Vallès Occidental, comarca ja prou malmesa des del punt ecològic i paisatgístic. Tenint en compte la forta pressió humana que grava sobre el massís les mesures de protecció a prendre sobre la zona d'influència haurien de ser especialment restrictives.
- La Comissió Provincial d'Urbanisme emparant-se en l'actual normativa del Pla Especial del Parc- aprovat el febrer de 1.973 pel "Ministerio de la Vivienda"- ha aprovat plans parcials d'urbanisme dins de la zona d'influència del Parc com per exemple les urbanitzacions del Girbau, Pla de Can Robert, La Riba, etc.

En benefici de tota la societat i de les generacions futures

DEMANEM:

- 1- La paralització provisional i de forma immediata de totes les urbanitzacions legals o il·legals, situades dins del Parc, Zona d'Influència i Rodalies.
- 2- Que la Generalitat es faci càrrec del Parc, atorgui una delimitació més àmplia de la zona a protegir, promulgui una nova normativa i estableixi un servei de vigilància efectiu sobre tota aquella llecc que per la seva qualitat ecològica i situació geogràfica mereixen de conservar-se.

Castellar del Vallès, 30 d'Agost 1.978

Coordinadora per la Salvaguarda del Massís de Sant Llorenç del Munt i la Serra de l'Obac.

Constituïda per:

Comissió Cívica de Castellar del Vallès,
Secció Natura de la U.N. de Sabadell,
Centre Excursionista de Terrassa,
Casa Municipal de Cultura de St. Llorenç Savall,
S.I.F.N.A. de Terrassa,
Independents de les diferents localitats anteriorment.

La Coordinadora demana el recolzament d'aquest manifest a les entitats, partits, organismes oficials i persones interessades en la problemàtica exposada.

Bibliografia

- AGUILAR CESTERO, Raül. *Memòries d'una feixa. La urbanització d'un poble pagès de la regió de Barcelona (Matadepera, 1931-1983)*. Barcelona: ECOS, 2012.
- ARISÓ I CAMPÀ, Àngel. "Sant Llorenç del Munt: de l'erotisme a la pornografia ecològica." *Al Vent*. Núm. 14. Terrassa, agost-setembre 1978, p. 12-15.
- CAMARASA, Josep Maria. *Cent anys de passió per la natura. Una història de la Institució Catalana d'Història Natural, 1899-1999*. Barcelona: ICHN, 2000.
- Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà*, d'Estocolm de l'any 1972. [<http://bit.ly/YV3UdG>]
- CRUZ, Humberto da. *Ecología y sociedad alternativa*. Madrid: Miraguano Ediciones, 1979.
- DOMÈNECH I SAMPERE, Xavier. *Clase obrera, antifranquismo y cambio político*. Barcelona: Libros de la Catarata, 2008.
- DOMÈNECH I SAMPERE, Xavier. *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia (1939-1977)*. Barcelona: Icaria, 2012.
- FOLCH I GUILLÈN, Ramon (coord.). *Natura, ús o abús. El llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Barcelona: Barcino, 1976. Reedició de 1988.
- FOLCH I GUILLÈN, Ramon. "Ecologisme: ús i abús". Dins: *El moviment ambiental a Catalunya. 25 anys*. Publicació especial del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya. Núm. 20, juny de 1998, p. 5-11.
- GRUP DE SABADELL DE LA INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL. *Estudi del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac*. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1975.
- GARCIA I PUJADES, Xavier; REIXAC, Jaume; VILANOVA, Santiago. *El combat ecologista a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62 ("Llibres a l'abast", núm. 146), 1979.
- GARCIA I PUJADES, Xavier. *1976-2006 Trenta anys de cultura ecològica a Catalunya*. Barcelona: La Busca edicions, 2007.
- JIMÉNEZ SÁNCHEZ, Manuel. *El impacto político de los movimientos sociales. Un estudio de la protesta ambiental en España*. Madrid: CIS-Siglo XXI, 2005.
- MARTÍNEZ ALIER, Joan. *Le cologisme i l'economia*. Barcelona: Edicions 62 ("Llibres a l'abast", núm. 196), 1984.
- MARTÍNEZ ALIER, Joan. *Economía ecológica y política ambiental*. México DF: Fondo de Cultura Económica, 2001. 2a ed., corregida i augmentada.
- MARTÍNEZ ALIER, Joan. *El Ecologismo de los pobres: conflictos ambientales y lenguajes de valoración*. Barcelona: Icaria, 2009.
- MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*. Barcelona: Península, 2006.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *La anatomía del franquismo. De la supervivencia a la agonía, 1945-1977*. Barcelona: Crítica, 2008.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere (coords.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*. Barcelona: Icaria, 2010.
- MORA I TICÓ, Pere. "El Proceso de politización e institucionalización del movimiento ecologista en Catalunya, 1970-1995". Director tesi: Nazario González. UAB, 1996.
- MORA I TICÓ, Pere. "El Moviment ecologista a Catalunya: el seu origen, evolució i inserció a la societat catalana". Director tesi: Enric Mendizábal Riera. UAB, Departament de Geografia, 2012.

MORA I TICO, Pere, “El moviment ecologista: història i procés d’institucionalització”. Dins: PRAT, Enric (coord.) *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: UB, 2004, p. 133-154.

ROMA I CASANOVAS, Francesc, *Història social de l’excursionisme català. El franquisme*. Barcelona: Coetània, 2008.

RIECHMANN, Jorge; FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós, 1995.

SARGANTAL, Jordi. “Consciència ambiental”. Dins: *El moviment ambiental a Catalunya. 25 anys*. Publicació del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya. Núm. 20, juny de 1998, p. 25-29.

VILANOVA, Santiago. *Leconacionalisme. Una alternatiua catalana dins una Europa ecològica*. Barcelona: Blume, 1981.

VILANOVA, Santiago. *L'onada ecològica*. Barcelona: Edicions 62, 1991.